

A láthatatlan jelenlét

RÓBERT JÚLIA

Jó tizenöt évvel ezelőtt a Színház- és Film-művészeti Egyetem dramaturg szakján sok kiváló tanár remek órája mellett az egyik legemlékezetesebbek Radnai Annamária gyakorlati dramaturgia órái voltak. Elővette kis zsebhautartóját, szívta egymás után a cigarettákat (sajnos), és mesélt egy gyakorló dramaturg mindennapjairól. A saját napi dramaturgi gyakorlatáról. Küzdelmekről és sikerekről, a láthatatlan jelenlétről. Aztán évekkel később osztályfőnök-helyettes tanársegédnek hívott maga mellé, és elkezdtem én is gyakorlati dramaturgiát tanítani. Én nem a saját működésemről beszéltem, hanem igyekeztem minél több olyan feladatot adni a hallgatónak, amelyekkel napi munkája során egy dramaturg találkozhat, beleértve a független színházak helyzetéből adódó munkakör-halmazát is. Mindezzel ráadásul igyekeztem megfelelni az örök hallgatói elvárásnak: „több gyakorlati órát!” – ezt mondtuk mi is, ezt mondták az utánunk jövők, és ezt mondta az „én” osztályom is. Pedig kívülről, és most már utólag ránézve, a képzés folyamatosan alakult, és egyre több gyakorlati elem került bele. Az örök elégedetlenséget talán az is kiválthatta, hogy iskolai keretek között sok minden nem is tanítható. Van, amit tényleg csak „terepen”, egy próbafolyamat során lehet megtanulni. Sőt, egy próbafolyamat még nem jelent semmit, jó esetben jön utána egy következő – ha jön. Kialakul valamiféle folytonosság, például egy rendezővel vagy alkotócsapattal – ha kialakul.

Nyolcéves koromban döntöttem el, hogy színházzal szeretnék foglalkozni, és tizenkét éves voltam, amikor megtudtam, hogy létezik olyan, hogy dramaturg. Onnantól készültem erre a pályára. „Ez az az ember a színházban, aki sokat olvas és ír” – mondta

Anyukám, én pedig ezt teljesen magaménak éreztem. És tényleg: sokat kell olvasni és sokat kell írni, és még ezernyi minden mást csinálni, de talán nem is ez az irodalmi fogékonyság az, ami igazán alkalmassá tesz egy embert arra, hogy dramaturg legyen. Talán van egy bizonyos lelkialkat, aki képes ezt a fajta támogató kiszolgáltatottságot jól viselni, ami Magyarországon oly sok dramaturg létét jellemzi. Mert persze széles a skála: vannak olyan országok, ahol ez a szakma nem is létezik, és vannak olyanok, ahol sokkal nagyobb a presztízse, mint nálunk. „A dramaturg a rendező barátja... lelki társa... anyukája...” – rengeteg ilyen meghatározást hall az ember az évek során, de bármelyiket is érzi magára nézve igaznak, egy biztosnak látszik: függ a rendezőtől. És az embert állandó kétségek gyötrik: hív-e a rendező egy munkára? Hív-e egy következő munkára? Nem hívott egy következő munkára, de hív-e egy azt követő munkára? Elég jól tudtam segíteni a próbafolyamat során? Elég jól tudtam támogatni a nehéz helyzetekben? – miről is beszélek? Még el sem jutottunk odáig, hogy a szűken vett szakmai munkát az ember hogyan végezte el, ezek még „csak” a pszichológiai aspektusok. Türelmesnek lenni, támogatóan és nem tolatkodóan jelen lenni, figyelni, jó helyen és jó időben mondani, közvetíteni. Mindez az, ami nem tanítható.

Sokszor fordul elő, hogy dramaturgiát kell tanítanom különböző képzéseken és workshopokon olyan embereknek, akik nem dramaturgnak készülnek. Kicsit nagyképen ilyenkor azzal szoktam kezdeni, hogy az élet minden apró mozzanata felfogható dramaturgiai folyamatként, csak ilyen szemmel kell tekinteni rá. És ez – sok más minden mellett – tanítható. A dramaturgi gondol-

kodásmód, a drámai helyzetek keresése és felismerése.

Valamit jól megéreztem tizenkét évesen, hiszen minden szorongás ellenére szerencsésnek mondhatom magam, mert sokféle helyzetbe kerülök: a kőszínházi, „klasszikusabb” dramaturg munkák mellett sokszor dolgozom független színházi közegben, a szöveggondozási feladatok mellett sokszor én magam írom a szöveggönyvet, ráadásul speciális műfajokban, részvételi és közösségi színházi előadásokhoz is. Minden munkámban közös, hogy azt keresem, mi az a kérdés, amire az előadás választ keres, amire mi alkotók a választ keressük, és hogyan reagál, reflektál az előadás arra a világra, amiben élünk? A színházat társadalmi fórumnak gondolom, ahol a munkámmal abban segítem a színészeket, hogy (indirekt vagy direkt) párbeszédet tudjanak kezdeményezni a közönséggel.

Író-dramaturgként sokszor dolgozom civilekkel. Akkor is, amikor a próbafolyamatban csak hivatásos színházi szakemberek vesznek részt. Ilyenkor szakértőként vonom be őket. Gyakran konzultálok szociológussal, pszichológussal – az ő segítségükkel szeretném jobban megérteni azokat a társadalmi vagy emberi folyamatokat, amiket majd láttatni szeretnék a színpadon. Vagy ha a történet úgy kívánja, egy-egy szereplő háttérét építem fel egy, az életben hozzá hasonló helyzetben levő ember segítségével. Ez nem fantázia- vagy kreativitáshiány, ez a kapcsolódás a valósághoz. Hatványozottan igaz ez a közösségi színházban, ahol az előadás szereplői maguk is civil emberek, akik saját történeteiket mesélik, játsszák el a színpadon. Érzékeny szakmai kérdés, hogy miként lehet a hozott történetből a szereplő számára legkomfortosabban, mégis a drámaiságot leginkább kiemelve megragadni a lényegét.

Terápiás jelleggel egyszer készíthetnénk egy közösségi színházi előadást a dramaturg létről. Különböző generációk, különböző hozzáállások, különböző munkamódszerek. Változik-e vajon a dramaturgok pozíciója? Van-e bármi elmozdulás, lassú araszolás a teljes alá-fölérendeltségből a partneri viszony felé? Hogyan lehet egészséges önértéssel kiállni magunkért? Tud-e változni a „dramaturg lelkialkat” vagy a vívódás örök?